Vragenuur

Vragenuur

Aan de orde is **het mondelinge vragenuur**, overeenkomstig artikel 12.3 van het Reglement van Orde.

Vragen Zwinkels

Vragen van het lid Zwinkels aan de minister van Infrastructuur en Waterstaat over **het bericht "Gps-signaal van tientallen vliegtuigen bij Schiphol verstoord, mogelijk vanaf een schip op de Noordzee"**.

De **voorzitter**:
Aan de orde is het mondelinge vragenuur. Ik geef het woord aan mevrouw Zwinkels voor haar mondelinge vragen namens de fractie van het CDA aan de minister van Infrastructuur en Waterstaat. Ik heet de minister van harte welkom in de Tweede Kamer. Mevrouw Zwinkels, u heeft het woord.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Digitale en fysieke weerbaarheid zijn essentieel voor een veilige luchtvaart. De Staat van de luchtvaart wees hier al op en bij de begroting heb ik niet voor niets aandacht gevraagd voor het versterken van de weerbaarheid in de luchtvaart. Vorige week maandag bleek opnieuw hoe urgent dat is. Voor de tweede keer in vier maanden werd het gps-signaal van vliegtuigen in het Nederlandse luchtruim opzettelijk verstoord. Waar gps-jamming tot voor kort vooral aan de oostgrens van Europa speelde, krijgen we er nu ook hier steeds vaker mee te maken. Dit laat zien dat we ons beter moeten voorbereiden op hybride dreigingen. We moeten niet wachten tot het misgaat, maar nu investeren in een luchtvaartsector die bestand is tegen verstoringen en die veilig kan blijven opereren.

Daarom heb ik de volgende vragen aan de minister. Ik heb ze opgedeeld in vier delen. Allereerst: hebben we de dreiging voldoende in beeld? Is inmiddels ook duidelijk wie verantwoordelijk was voor deze verstoring? Is er bewijs van Russische betrokkenheid? Wordt daar onderzoek naar gedaan?

De **voorzitter**:
Het woord is aan de minister.

Minister **Karremans**:
Voorzitter, dank u wel. Ik kan me natuurlijk heel goed voorstellen dat, net als mevrouw Zwinkels, heel veel mensen in Nederland zich zorgen maken over deze verstoringen, zeker als ze dat NRC-artikel lezen. Het is belangrijk om te melden dat de vliegveiligheid in geen van de gevallen in het geding is geraakt. Er zijn namelijk alternatieve vormen van navigatie beschikbaar, bijvoorbeeld grondbakens. Maar daarbij hoort ook het eerlijke verhaal dat we gps-verstoringen zoals deze niet altijd kunnen voorkomen. We kunnen wel mitigerende maatregelen nemen, zoals het aanbieden van extra trainingen aan piloten — dat wordt ook al gedaan door luchtvaartmaatschappijen — extra en betere monitoring en tijdige waarschuwingen. Er wordt nu inderdaad onderzoek gedaan door de RDI. Dat was ook een expliciete vraag van mevrouw Zwinkels. Als dat onderzoek

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

afgerond is, kan er meer informatie worden gedeeld over de oorsprong van de verstoring. Op dit moment kan ik daar niet op vooruitlopen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dan heb ik een vervolgvraag: wanneer kunnen we dat onderzoek van de RDI verwachten?

Minister **Karremans**:
Als het klaar is. Dat is natuurlijk helemaal afhankelijk van de aard van het onderzoek. Daar kan ik dus ook nog niks over zeggen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dan ga ik door naar het tweede deel van mijn vragen. Hebben we goed genoeg in beeld hoe vaak en op welke schaal verstoringen in ons eigen luchtruim plaatsvinden en wat de risico's daarvan zijn? Registreren we ook verstoringen bij buitenlandse vliegtuigen boven Nederland? Zijn we daarvoor afhankelijk van meldingen van piloten of kunnen we deze ook zelf detecteren? Andere Europese landen hebben hier al langer en vaker mee te maken. Hoe wordt er samengewerkt om kennis te delen, van elkaar te leren en risico's te beheersen?

Minister **Karremans**:
Dit is een hele goede vraag. Dat gebeurt onder andere in EASA-verband ten aanzien van EUROCONTROL. Het klopt natuurlijk helemaal dat andere Europese landen, zeker die aan de oostgrens van Europa, hier veel vaker mee te maken hebben dan wij. Het klopt dus dat wij hiervoor op die schaal al samenwerken. Er worden allerlei maatregelen getroffen die we op dat punt kunnen nemen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik stelde ook de vraag in hoeverre we ook buitenlandse vliegtuigen registreren.

Minister **Karremans**:
Ja.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Kan de minister daar ook nog iets over zeggen?

Minister **Karremans**:
Jazeker, dat doen we ook.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Oké. Dan kom ik bij mijn volgende punt. Een paar weken geleden heb ik met een motie aandacht gevraagd voor het verbeteren van de fysieke en digitale weerbaarheid van de luchtvaart, bijvoorbeeld door te investeren in noodplannen, back-upsystemen en goede terugvalopties. Is dit incident voor de minister aanleiding om de bescherming tegen jamming en spoofing nadrukkelijk in deze aanpak mee te nemen? Hoe kunnen we ons hier beter tegen wapenen?

Minister **Karremans**:
Jazeker. Ik zei het al in mijn inleiding: je kan je beter wapenen door piloten vooral voor te bereiden op dit soort situaties, ook middels het hele netwerk aan grondbakens dat we

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

hebben. Met de komst van gps was het idee eigenlijk om die grondbakens weg te halen, omdat we dachten ze niet meer nodig te hebben. Nou, inmiddels hebben we natuurlijk een ander standpunt, namelijk dat we die echt nodig hebben als back-upsysteem. Die grondbakens functioneren ook goed. LVNL heeft de afgelopen jaren flink geïnvesteerd in de vervanging van die grondbakens, waardoor op die manier navigatie altijd nog steeds mogelijk is als gps het niet meer doet. Dat hebben we dus gedaan. Natuurlijk hebben we hier veel aandacht voor, omdat dit ook een illustratie is van hoe de wereld veranderd is. Je hoort er als burgerluchtvaart ook rekening mee te houden dat dit plaats kan vinden. Nogmaals, we kunnen het niet helemaal voorkomen, maar we kunnen zo veel mogelijk doen om de gevolgen ervan te mitigeren.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Nog één vraag daarover. Ik ben benieuwd welke rol de minister ziet voor het Rijk om aan de voorkant, maar ook juist ten aanzien van trainingen en weerbaar zijn als luchtvaartpersoneel, daarin mee te investeren dan wel mede dingen te organiseren.

Minister **Karremans**:
We hebben hierover natuurlijk nauw contact met LVNL. Trainingen worden gedaan door luchtvaartmaatschappijen zelf. Die nemen zelf ook maatregelen. Overigens is sowieso de cultuur in de luchtvaart dat veiligheid vooropstaat en dat daar flink in wordt geïnvesteerd. Ten aanzien van de trainingen is dat hun verantwoordelijkheid, maar we zien daar natuurlijk wel op toe. Sowieso is het een verplichting voor piloten om incidenten te melden, zodat we ook een goed beeld hebben van wat er plaatsvindt ten aanzien van deze problematiek.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Tot slot zijn wij gewoon heel erg benieuwd hoe we de digitale weerbaarheid van de gehele luchtvaartsector versterken. De Luchtvaartautoriteit constateert dat de kennis over cyberdreigingen bij luchtvaartorganisaties nog niet overal op niveau is. Hoe controleert de minister of organisaties voldoende digitaal weerbaar zijn? Zijn we daarop ook scherp genoeg? Welke concrete maatregelen neemt de minister om geconstateerde tekortkomingen aan te pakken?

Minister **Karremans**:
Ik kan hier natuurlijk over spreken met de ILT en kijken of zij dit kan meenemen in het rapport Staat van de luchtvaart, dat elk jaar naar de Kamer wordt gestuurd.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Welke concrete maatregelen voorziet de minister nog te nemen?

Minister **Karremans**:
Dat is aan de ILT, want zij ziet toe op de luchtvaartsector. Wat er gedaan wordt is ook afhankelijk van het RDI-rapport, want dan kijken we wat er precies is gebeurd en welke maatregelen we kunnen nemen. De aard is wel duidelijk, maar de omvang is nog niet duidelijk. Daarom kan ik daar nog niet op vooruitlopen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dank u wel.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Een vervolgvraag van de heer Peter de Groot.

De heer **Peter de Groot** (VVD):
Deze hybride dreigingen zijn natuurlijk zorgelijk, niet alleen in de luchtvaart, maar bijvoorbeeld ook in de mariene sector. In het Verenigd Koninkrijk wordt er voor de luchtvaart al sinds 2024 gekeken naar kwantumnavigatietechnologie als terugvaloptie op het moment dat dit speelt. Is de minister bereid om samen met luchtvaartmaatschappijen en kennisinstellingen in Nederland te kijken of dit ook voor Nederland een optie zou kunnen zijn of dat er een pilotproject voor gestart kan worden?

Minister **Karremans**:
Ja. Zeker als het om dit soort technologie gaat, is het belangrijk om hierbij op Europese schaal samen te werken. Een vliegtuig vliegt namelijk misschien max tien minuten in het Nederlandse luchtruim. Vaak gaat het daarna alweer door naar een ander luchtruim, maar zeker bij het dalen en landen rond Schiphol, met parallelle banen, is dat van groot belang. We hebben het back-upsysteem dat LVNL onderhoudt ten aanzien van de grondbakens. Ik zeg tegen de heer De Groot dat ik er ook naar zal kijken hoe kwantumtechnologie kan bijdragen. Ik zei het zojuist al even ten aanzien van de cultuur in de luchtvaart, maar het geldt natuurlijk ook vanuit mijn verantwoordelijkheid voor de luchtvaart: veiligheid blijft altijd op nummer één staan.

De heer **Boon** (PVV):
De vermoedelijke bron van deze storing lag op zee, waar op dat moment Russische schepen voeren. Als ik het goed begrijp, is deze minister ook coördinerend minister voor Noordzeeaangelegenheden. Mijn vraag is of Nederland genoeg middelen heeft, waaronder militaire middelen, om onze Noordzee te beveiligen.

Minister **Karremans**:
Het kabinet investeert op allerlei fronten in de beveiliging van de Noordzee. We kunnen daar plenair niet altijd even makkelijk over praten, omdat we bepaalde machten in deze wereld natuurlijk niet wijzer willen maken dan ze zijn, maar het kabinet is daar op ontzettend veel fronten in de volle breedte mee bezig.

De heer **Boon** (PVV):
Ik denk dat we onvoldoende middelen hebben om onze Noordzee te beveiligen. Ik vraag me af hoe slim het is om 3 miljard aan militaire middelen weg te geven aan Oekraïne en die niet in te zetten voor de bewaking van onze eigen Noordzee. We hebben nu al gezien wat er kan gebeuren. Dus nogmaals de oproep aan dit kabinet om die 3 miljard aan militaire middelen in te zetten voor de beveiliging van Nederland en ze niet wéér weg te geven aan Oekraïne.

Minister **Karremans**:
Ik hoorde geen vraag, maar de investering die Nederland doet in de beveiliging van Oekraïne, is uiteindelijk ook een investering in de veiligheid van Nederland.

De heer **Köse** (D66):
Ik hoorde net al dat afgelopen week onze burgers en luchtvaart in gevaar zijn gebracht door grootschalige gps-verstoringen, vrijwel zeker veroorzaakt door Rusland. Er voer daar niet voor niets een Russisch konvooi. In gesprekken met piloten vertelden zij dat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

gps-jamming helaas vaker voorkomt, maar dat zij hier goed op voorbereid zijn. Het was alleen nog nooit eerder op deze schaal gebeurd. Rusland wil gewoon angst zaaien. Het kabinet zegt al bijna een jaar dat het kan handhaven, ook zonder nieuwe wet. Deze zomer zouden we klaarstaan.

De **voorzitter**:
Uw vraag.

De heer **Köse** (D66):
Dat is niet gebeurd. Andere landen, zoals Groot-Brittannië, België en Denemarken treden al op. Ze kijken nu naar Nederland. Wat gaan wij doen? Welke conclusies trekt de minister uit deze veiligheidssituatie en wat gaat hij doen om zelf te handhaven in onze wateren?

Minister **Karremans**:
De heer Köse zei: de vliegveiligheid is in gevaar gebracht. Dat is hier niet gebeurd. Ik heb in mijn inleidende statement ook gezegd dat de vliegveiligheid hier niet in het geding is geweest. Het is belangrijk om dat te zeggen. Twee: volgens mij refereert de heer Köse aan de wetgeving rond de schaduwvloot. Volgens mij staat die morgen op de agenda van de procedurevergadering van de commissie met de nadrukkelijke aanbeveling vanuit het kabinet om die zo snel mogelijk te behandelen, zodat we die ook zo snel mogelijk in werking kunnen laten treden. Maar ik zeg daar wel bij dat de schaduwvlootwetgeving echt ziet op een ander probleem dan waar we het hier over hebben.

De heer **Heutink** (Groep Markuszower):
Vorige week lag Microsoft plat en konden wij hier zelfs onze stemmingslijsten niet meer delen per mail. Vanochtend kopte De Telegraaf nog dat er massaal sprake is van grootschalige datalekken en fraude, en dan hebben we dit er nog eens bovenop. De kern van de vraag is als volgt. We zijn steeds meer afhankelijk van digitale technologie, of het nou gaat om gps, verkeerslichten, tunnels of bruggen; je kunt het zo gek niet verzinnen. We zijn afhankelijk van die technologie. Mijn vraag is hoe wij ons in de toekomst weerbaarder maken om dit soort digitale aanvallen te kunnen voorkomen.

Minister **Karremans**:
We kunnen het niet altijd voorkomen. Dat is natuurlijk het eerlijke verhaal. Dat is natuurlijk niet een hele fijne boodschap, maar het is relatief vrij eenvoudig om een gps-signaal te verstoren. Daarom is het belangrijk dat we mitigerende maatregelen nemen en dat we het natuurlijk zo goed mogelijk kunnen opsporen. Hopelijk biedt het RDI-onderzoek dat nu plaatsvindt, daar ook weer handvatten voor, maar het is voor de vliegveiligheid natuurlijk belangrijk om die back-ups te hebben in de vorm van grondbakens. Daar heeft LVNL de afgelopen jaren dus ook flink in geïnvesteerd. Ik zei net al dat ooit het idee bestond om die grondbakens weg te halen, omdat we gps hadden. In de wereld van twintig jaar geleden was dat misschien een voorstelbaar beleidsvoornemen, maar inmiddels niet meer. Dat zegt de heer Heutink terecht: de wereld verandert. Daarom is het belangrijk dat we dat soort back-ups hebben. De heer De Groot heeft daar zojuist ook een vraag over gesteld. Het is dus ook zaak om daarin te investeren.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Goudzwaard** (JA21):
Ontegenzeggelijk is ons land slachtoffer geworden van gps-jamming. Wat kan de minister dan zeggen over het handelingskader waarover hij de beschikking heeft? Dat heeft immers klaarblijkelijk niet afdoende gefunctioneerd. Kan de minister daar kort op reflecteren?

Minister **Karremans**:
Nou, het heeft in die zin gefunctioneerd dat er grondbakens zijn, waarmee alsnog navigatie kan plaatsvinden, zeker ten aanzien van het drukke verkeer rond Schiphol. Daarnaast is er flink geïnvesteerd, ook door luchtvaartmaatschappijen, in training voor piloten. Net is al gezegd, volgens mij door de heer Köse, dat piloten aangeven dat ze hier meer en meer mee te maken krijgen. Omdat je niet altijd kan voorkomen dat je hiermee te maken krijgt, moet je ervoor zorgen dat je hier op een goede manier mee om kunt gaan, zodat de vliegveiligheid niet in het geding komt. Dat is ontzettend belangrijk. Dat is het handelingsperspectief dat we al voor een deel hebben ingevuld. De RDI doet nu onderzoek naar dit incident, zoals ik al zei. Daar zullen vanzelfsprekend ook weer handelingsperspectieven uit volgen, die we zullen moeten opvolgen om het zo veilig mogelijk te houden.

De heer **Goudzwaard** (JA21):
Dan heb ik nog een vraag, want dit is natuurlijk geen visitekaartje, denk ik, voor het Nederlandse luchtruim en voor Schiphol. Ik kan me voorstellen dat er stakeholders zijn op Schiphol die zich hier toch in enige mate zorgen over maken. Wat gaat de minister doen in de gesprekken met stakeholders op Schiphol als wij kijken naar dit voorval?

Minister **Karremans**:
Dit is niet alleen een probleem van Schiphol; dit vindt overal in de wereld plaats. Zeker ook in Oost-Europa is dit een groot probleem. Dit wordt niet gezien als iets wat alleen voor Schiphol nadelig is. Schiphol is een belangrijke luchthaven in Europa; dat weet de heer Goudzwaard. Schiphol is ook belangrijk voor Nederland en voor onze economie. We willen ervoor zorgen dat dit zo blijft en dat er veilig gevlogen kan blijven worden. Vandaar dat de RDI daar nu ook onderzoek naar doet en dat we de nodige maatregelen zullen moeten nemen als er handelingsperspectieven uit dat onderzoek volgen. Maar het is niet zo dat dit een typisch probleem is voor Schiphol. Dit is een probleem dat wereldwijd al jaren plaatsvindt en ook steeds meer toeneemt. Dat is de realiteit waartoe we ons moeten verhouden.

De **voorzitter**:
Ik bedank de minister voor zijn aanwezigheid in de Tweede Kamer.

Vragen Ceder

Vragen van het lid Ceder aan de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over **het bericht "Meer studenten vragen hulp bij geldzaken, zien onderwijsinstellingen"**.

De **voorzitter**:
Ik geef het woord aan de heer Ceder voor zijn mondelinge vraag namens de fractie van de ChristenUnie aan de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, die ik opnieuw van harte welkom heet in de Tweede Kamer. Het woord is aan de heer Ceder.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Voorzitter. Terwijl we hier in de Kamer vooral druk bezig zijn met elkaar, maken veel Nederlanders zich dagelijks zorgen of ze aan het einde van de maand nog wel genoeg geld over hebben, of ze niet vast komen te zitten in een financieel moeras van schulden. Geldstress is de realiteit voor heel veel mensen, zo ook voor studenten. Dat heeft grote gevolgen, zelfs dusdanig dat studenten overwegen te stoppen met hun studie omdat ze het geld er gewoon niet meer voor hebben. Uit de reportage van NOS Stories bleek dat steeds meer studenten bij hun opleiding om financiële hulp vragen. Mbo's, hbo's en universiteiten zien een toename in aanvragen voor betalingsregelingen.

Voorzitter. Dit probleem gaat eigenlijk veel verder. Dit gaat niet alleen over geldstress. Dit gaat over mentale gezondheid, de woningnood, prestatiedruk, sociale media die jongeren de gekte in draaien en bedrijven als Klarna die voor veel jongeren een kortetermijnoplossing bieden, maar hen eigenlijk steeds dieper een moeras in trekken.

Dat jongeren durven aankloppen bij hun schoolinstellingen laat mij ten eerste zien dat de nood hoog is, maar ten tweede dat zij steeds vaker de weg weten te vinden naar hulp. Ik zie dit bericht dan ook nadrukkelijk niet alleen als een probleem, maar ook als een kans, mits we als Tweede Kamer en maatschappelijke organisaties doorpakken.

Ik wil beginnen bij het eerste punt: de nood. Herkent en erkent de minister dat de financiële positie van studenten kwetsbaar is en het voor hen moeilijker is om rond te komen? Wat zijn de oorzaken daarvan volgens de minister? Erkent hij dat er meer nodig is voor deze studenten?

De **voorzitter**:
Het woord is aan de minister.

Minister **Vijlbrief**:
Voorzitter, dank u wel. De heer Ceder heeft natuurlijk groot gelijk als hij zegt dat in een week waarin wij in Den Haag vooral met elkaar bezig zijn, het land gewoon doordraait met al z'n goede dingen, maar ook met al z'n problemen. Daar hoort zeker bij dat jongeren moeite hebben met rondkomen. Als je goed kijkt naar de oorzaken daarvan, moet je onderscheid maken tussen verschillende oorzaken, denk ik. Ik wijs op het inkomen zelf. Daar kan ik straks nog meer over zeggen als de heer Ceder dat wil. Het ligt ook in de verleidingen van nu kopen en later betalen. Daar wees de heer Ceder ook al op. Het ligt in het feit dat geldproblemen vaak heel moeilijk zijn om te bespreken, ook voor jongeren. Toen ik met Hare Majesteit de koningin in de Bijlmer was, in juni van dit jaar, is mij één ding heel erg bijgebleven, namelijk dat mensen zeggen: schuldproblemen en geldproblemen zijn typisch problemen waar je pas te laat over gaat praten. Ik denk dus dat het een scala van oorzaken is, zeg ik als antwoord op de eerste vraag van de heer Ceder.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Ik ben blij dat de minister het in ieder geval erkent. Ik ben wel degelijk benieuwd welke bronoorzaken hij ziet, zodat we er ook iets mee kunnen doen. Maar zoals ik zei, zie ik dit bericht ook als een kans. Onderwijsinstellingen kunnen voor studenten kennelijk een cruciale rol spelen om financiële problemen te signaleren en ondersteuning te bieden. Ik vind dat deze onderwijsinstellingen een verantwoordelijkheid hebben voor het welzijn van studenten, ook op dit vlak, bijvoorbeeld om signalen op te pakken als die er zijn en

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

door te verwijzen indien nodig. Ik vraag me af hoe de minister dit ziet en welke verantwoordelijkheden hij voor de onderwijsinstellingen ziet. Om tot de kern te komen: wil de minister, eventueel samen met de minister van OCW, hiermee aan de slag? Wil hij met de onderwijsinstellingen het gesprek voeren over wat er goed gaat, waar andere scholen van kunnen leren en hoe zij studenten vroegtijdig kunnen ondersteunen, aan preventie kunnen doen, het meer kenbaar kunnen maken en, indien nodig, kunnen doorverwijzen? Is de minister bereid om dat toe te zeggen?

Minister **Vijlbrief**:
Ik denk dat de heer Ceder opnieuw gelijk heeft: onderwijsinstellingen spelen hier een grote rol in. Daar is natuurlijk de afgelopen tientallen jaren ... Daar ben ik zelf in een ander deel van mijn carrière ook nog ambtelijk mee bezig geweest, met de Week van het geld en allerlei andere vormen van financiële educatie. Het is hartstikke waar, dus ik zou graag toezeggen dat ik samen met de minister van OCW in gesprek ga met onderwijsinstellingen. Misschien kunnen we daar ook aan koppelen dat ik in gesprek ga met een aantal jongeren die dit overkomt, om ook van hen direct goed te kunnen horen wat hun problemen zijn en hoe die ontstaan. Dat doe ik dus graag.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Dat is fijn om te horen. Een toezegging is fijn. Ik zou het natuurlijk het liefst hebben voor het SZW-begrotingsdebat over twee weken, maar als het in ieder geval voor de Voorjaarsnota zou kunnen, dan denk ik dat we die inzichten kunnen betrekken bij het debat in de Tweede Kamer.

De minister en ik trekken aan hetzelfde touw. We willen voorkomen dat jongeren in schulden terechtkomen. Maar als jongeren eenmaal in schulden zitten, willen wij ook dat zij zo snel mogelijk hulp krijgen om eruit te komen en dat zij perspectief krijgen. Dat geldt specifiek voor jongeren, omdat ze nog een heel leven voor zich hebben. Wij willen dat ze perspectief krijgen om met volle aandacht weer hun studie te volgen, maar ook te werken aan een duurzame toekomst. Ik heb een aantal ideeën om de hulpverlening te verbeteren. Ik heb ook een initiatiefnota met een aantal voorstellen, zoals de minister weet. Een voorbeeld dat ik eruit wil lichten en dat hierbij van toepassing is, is de succesvolle interventie van het jeugdperspectieffonds. Herkent de minister het succes van het fonds? Op welke wijze kunnen we zorgen dat deze methode voor meer jongeren beschikbaar komt? Kan de minister toezeggen zich hiervoor in te zetten en het gesprek met het fonds en de gemeenten te voeren?

Minister **Vijlbrief**:
Veel dank aan de heer Ceder voor zijn initiatiefnota. Wij hebben daar als kabinet kort geleden op gereageerd, dacht ik. We hebben over het algemeen ook heel positief gereageerd op alle ideeën die daarin staan. We zullen daar ongetwijfeld tijdens de begrotingsbehandeling verder over praten. Het jeugdperspectieffonds of Jongeren Perspectief Fonds, dat speciaal voor jongeren met schulden bedoeld is, is nu beschikbaar voor 50 gemeentes. Ik kan de heer Ceder melden dat we bezig zijn om het uit te breiden naar 150 gemeentes. Wat mij betreft is het einde nog niet in zicht, want je zou natuurlijk graag willen dat iedere jongere daar in zijn of haar gemeente gebruik van kan maken.

De **voorzitter**:
Meneer Ceder, afrondend.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Tot slot financiële educatie. Ik weet dat we veel doen, ook op middelbare scholen, maar het moet ook omhoog bij de mbo's, de hbo's en de universiteiten. Mijn vraag is of de minister bereid is toe te zeggen in gesprek te gaan om ook financiële educatie op deze onderwijsinstellingen breder uit te rollen.

Minister **Vijlbrief**:
Ja. Dat zal ik graag meenemen in de gesprekken die ik met mevrouw Letschert voer met onderwijsinstellingen.

De heer **Hamstra** (CDA):
Armoede laat zich niet vangen in de hokjes die wij ministeries noemen. Het gaat er bijvoorbeeld om of je een betaalbare woning kan vinden, of je, als je die woning hebt, de verwarming aan kan draaien als het koud is en of je je boodschappen kan betalen. Dat is ook de reden waarom wij gepleit hebben voor een begrotingsoverzicht armoede, om wat inzicht te krijgen. Mijn vraag gaat over de jongeren. Een kwart van de jongeren geeft in het onderzoek van Humanitas namelijk aan dat zij graag voor hun 18de verjaardag een gesprek zouden willen hebben over hoe om te gaan met geld. Mijn vraag aan de minister is concreet: welke rol ziet hij weggelegd voor de ouders en hoe kunnen we de ouders ondersteunen bij wie dat wat moeilijker gaat?

Minister **Vijlbrief**:
Misschien een antwoord in tweeën. Iedere jongere die 18 wordt, krijgt van de Belastingdienst en van DUO een brief over dat hij of zij 18 wordt en dat dat financiële verantwoordelijkheid met zich meebrengt. Dat ten eerste. Ten tweede heeft het Nibud materiaal voor ouders om het te vergemakkelijken om het gesprek met kinderen te voeren en is er een toolkit voor ouders om die financiële begeleiding van kinderen te ondersteunen. Ouders worden daarin dus ondersteund door het Nibud.

Mevrouw **Biekman** (D66):
Zoals u weet, heb ik een hart voor het mbo, zeg ik via de voorzitter. De minister weet dat ook. In NOS Stories kwam naar voren dat voornamelijk mbo-studenten getroffen worden door financiële zorgen. Ik zie dat de minister hier al ontzettend veel op doet. U heeft een heel mooi overzicht aangeleverd in de Kamerbrief, waarin u aangeeft wat voor initiatieven er allemaal op mbo-instellingen zijn. Dank daarvoor. Het zijn goede maatregelen. Onlangs heeft de Kamer ook een motie aangenomen waardoor mbo-studenten die vroegtijdig hun opleiding afbreken niet hun volledige collegegeld terug hoeven te betalen. Dank daarvoor ook. Mijn vraag aan de minister is de volgende. Jongeren hebben schaamte om zich bij die financiële instellingen te melden.

De **voorzitter**:
Uw vraag.

Mevrouw **Biekman** (D66):
Kunt u met de minister van OCW toch kijken hoe we die groep mbo-studenten beter kunnen bereiken en op een laagdrempeligere manier?

Minister **Vijlbrief**:
Dat wil ik graag doen. Een van de dingen die we natuurlijk fundamenteel, structureel, doen, is de staffel voor jongeren in het minimumloon aanzienlijk verhogen per 1 januari

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

'27. Dat is echt een belangrijk punt. Het tweede is dat we de verhoging van de studiefinanciering ook in internetconsultatie hebben gebracht. We zijn dus ook bezig om de inkomenssituatie te ondersteunen, maar ik zal ook graag met de minister van Onderwijs specifiek ingaan op die situatie voor mbo-leerlingen.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Studenten staat het water aan hun lippen, vooral studenten die voor het eerst in hun leven gaan studeren, die geen hulp krijgen van hun ouders, geen rijke ouders hebben. Die worden het hardst geraakt. Wat nog belangrijk is: het eerste wat dit kabinet heeft gedaan, is een hele belangrijke belofte, namelijk het renteplafond, loslaten. Mijn vraag aan deze minister is dus wat hij concreet gaat doen om ervoor te zorgen dat studeren geen luxeproduct wordt, maar iets waarmee we het land en deze jongeren vooruit helpen.

Minister **Vijlbrief**:
Mevrouw Abdi spreekt met de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De minister van Sociale Zaken zegt hierop de twee dingen die ik net noemde. We gaan voor jongeren twee dingen doen in de inkomenssfeer. Eén: het jeugdminimumloon gaat aanzienlijk omhoog, zoals ik net zei. Twee: de minister van Onderwijs heeft net een verhoging van de uitwonende beurs met €50 per maand in internetconsultatie gebracht. Dat is niet niks. Dat kan helpen. Verder gelden alle instrumenten die ik net in het gesprek met de heer Ceder noemde hier ook.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
€5 kost een cappuccino met haver, kan ik je vertellen. Geen grap.

Minister **Vijlbrief**:
€50.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Even zonder grappen. De minister zegt net: ik ben de minister van Sociale Zaken. Het kabinet spreekt met één mond. Het is duidelijk dat jongeren door de grond zakken, juist jongeren die het hard nodig hebben om te studeren. Kan de minister toezeggen om samen met de minister van OCW concreet te kijken hoe we nou deze jongeren gaan helpen in plaats van achteraf verbaasd te zijn dat heel weinig mensen door kunnen studeren en we daarmee een soort Amerika worden?

Minister **Vijlbrief**:
Ik ben nergens achteraf verbaasd over. Ja, weleens, maar niet hierover. Maar het was €50, niet €5. En ja, dat zeg ik mevrouw Abdi graag toe.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Is de minister het met de SP-fractie eens dat eigenlijk alle manieren om armoede te verlichten heel mooi en welbedoeld zijn en goed terechtkomen, maar dat de kern van het probleem is dat mensen een betaalbaar leven moeten hebben en dus voldoende inkomen moeten hebben en de prijzen niet te hoog moeten zijn?

Minister **Vijlbrief**:
Ja, daar ben ik het mee eens. Daarom gaf ik net op de vragen van de heer Ceder en mevrouw Abdi al als antwoord dat we niet voor niks dat jeugdminimumloon aanzienlijk

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

verhoogd hebben. Dat zat mij en mijn partij dwars. We zijn daar jaren voor bezig geweest. De heer Dijk ook, weet ik; daar strijden we aan één kant. Je kunt altijd discussiëren of het dan genoeg is, maar ik ben het ermee eens dat uiteindelijk, structureel, onder al die problemen, het inkomensniveau ligt. Tegelijkertijd zeg ik ook tegen de heer Dijk: laten we niet onderschatten dat als het je erg makkelijk wordt gemaakt om iets te kopen zonder te betalen, dat ook een gevaar oplevert voor je schuldenpositie.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Ik zou de eerste willen zijn die bedrijven als Klarna de wereld uit helpt, want die doen meer schade dan dat ze iets goeds verrichten. Maar ook dat is plak-en-pleisterwerk achteraf. Ik heb het inderdaad over de inkomenspositie van jonge mensen. Als het Nibud berekent dat 54% van alle jonge mensen geldproblemen heeft of moeite heeft met rondkomen, dan is uw kleine verhoging van het minimumjeugdloon welkom, maar echt te weinig, zeker als we zien dat mensen ook nog steeds geen vaste stagevergoeding krijgen en zeker ook als we zien dat de energierekeningen weer omhooggaan, de boodschappen duurder worden en het ov duurder wordt. Is deze minister van Sociale Zaken dus ook van mening dat de eerste stap die hij heeft gezet met het minimumjeugdloon, de eerste stap die het kabinet heeft gezet met de uitbreiding van de uitwonende beurs en de eerste stap die het kabinet heeft gezet met de stagevergoedingen, volgend jaar ook stap twee, drie en vier behoeven?

Minister **Vijlbrief**:
Nee, daar ben ik het niet mee eens. Ik pak gewoon maar even de getallen erbij. Per 1 januari '27 wordt het minimumjeugdloon voor jongeren van 16 tot en met 20 jaar verhoogd. Zij gaan er dan eenmalig fors op vooruit, met zo'n 15% tot 20%. Dan kun je een discussie hebben, zoals de heer Dijk en ik vaker hebben, over de maatvoering in de zin van: is dat dan genoeg of niet? Maar ik ga hier nu niet zeggen: nee, dat is veel te weinig, dus we gaan volgend jaar nog meer doen. Ik ben het wel met de heer Dijk eens dat dit soort cijfers je continu alert moeten houden op de inkomens- en schuldpositie van jongeren.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik wil me even met name richten op mbo-studenten. Bij mbo-gezinnen met lagere inkomens zijn jongeren, mbo-studenten, vaak bang om extra bij te gaan verdienen, omdat ze dan bang zijn dat hun ouders gekort worden op hun bijstandsuitkering of op wat dan ook. Wat kan de minister doen om dat te voorkomen of om die armoedeval tegen te gaan?

Minister **Vijlbrief**:
Volgens mij gaat het hier, als ik mevrouw Van der Plas goed beluister, om twee problemen tegelijkertijd. Enerzijds heb je gewoon het algemene probleem van de armoedeval voor mensen die in een uitkering zitten of een toeslag krijgen. Daarvoor hebben we echt een nieuw belastingen- en toeslagenstelsel nodig; ik geloof ook dat de hele Kamer het daar helemaal met elkaar over eens is.

Dat andere punt kan ik ook volgen, maar daar moet ik wat beter over nadenken. De vraag daarbij is of jongeren die op het mbo zitten, een grotere kans hebben dat ze ouders hebben die vlugger negatief zullen reageren voor wat betreft hun inkomenspositie — daar duidt mevrouw Van der Plas eigenlijk op — en wat je daar dan

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

extra aan kan doen. Het eerste wat in mijn hoofd opkomt, is om dat te verbinden aan het antwoord dat ik gaf aan de heer Ceder, namelijk om dat te verbinden aan het gesprek met de mbo-instellingen om te kijken of je daar op de scholen iets aan kan doen. Anders wordt het namelijk heel ingewikkeld, denk ik. Verder kunnen ouders natuurlijk hulp krijgen, zoals ik net al op de vraag van de heer Sarath zei, bij een gesprek over geld met hun kinderen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Maar alles wordt over de schutting van de onderwijsinstellingen gegooid. Die onderwijsinstellingen zijn inmiddels een soort van schuldhulpverleners geworden en dat kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn.

Een tijdje geleden is de campagne Geldstress gestart. We zien dat dat eigenlijk niet zo veel helpt, kijkende naar de cijfers die we hebben gekregen. Kan de minister aangeven welke concrete effecten die campagne heeft gehad? En als dat niet heeft gewerkt, hoe gaan we er dan wel voor zorgen dat studenten gewoon meer bewust zijn van hun uitgaven en inkomsten?

Minister **Vijlbrief**:
Ik geloof niet dat we hier nu even in het vragenuur kunnen concluderen dat die campagne geen zin heeft gehad, dus laten we dat ook niet doen en laten we dat even netjes doen. Laat mij zorgen dat ik voor de begrotingsbehandeling van Sociale Zaken, over twee weken, even aan de Kamer laat weten wat we denken dat die campagne voor zin heeft gehad. En als die te weinig zin heeft gehad, laat ik weten of er nog andere instrumenten zijn. Dat lijkt me de nette manier.

De **voorzitter**:
Ik dank de minister voor de beantwoording van de gestelde vragen en geef het woord aan ... O, er is nog een vervolgvraag van de heer Ergin.

De heer **Ergin** (DENK):
Ja, voorzitter. We zagen bij de NOS dat studenten soms drie bijbanen nodig hebben om rond te kunnen komen, dat studenten geen geld hebben voor een laptop en geen geld hebben voor hun studieboeken. Ik ben benieuwd naar het volgende. Het is namelijk niet nieuw dat mensen maandelijks niet rond kunnen komen en dat studenten het moeilijk hebben. Dit is niet nieuw. Ik ben dus benieuwd wat de minister tot nu toe heeft gedaan om in ieder geval de studenten maar ook breder in de samenleving mensen te helpen die de rekeningen niet kunnen betalen.

Minister **Vijlbrief**:
Net gaf ik daar al antwoord op in de richting van de heer Dijk, dus dat antwoord ga ik maar herhalen. Er gaat echt een aanzienlijke verhoging plaatsvinden. Die heeft nog niet plaatsgevonden. In die zin begrijp ik de vraag van de heer Ergin, want die verhoging zit nu nog niet in de cijfers of in de situatie van mensen. Ten eerste gaat het minimumjeugdloon in 2027 enorm omhoog. Jongeren die drie bijbanen hebben, zullen dus drie keer meer gaan verdienen in die bijbanen. Dat heeft dus zin, denk ik. Dat gaat helpen. Ten tweede hebben universiteiten en onderwijsinstellingen allerlei regelingen voor jongeren in financiële problemen, bijvoorbeeld om een iPad of laptop te kunnen kopen die ze nodig hebben voor hun studie. Er zijn dus regelingen daarvoor. Daarbij speelt echter vaak dat het niet zo fijn is om in het openbaar te zeggen dat jij of je ouders

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

geen laptop kunnen betalen. Misschien doelt de heer Ergin daar ook op. Het taboe daaromheen speelt ook een rol. Ook daar moeten we aan werken. Daar zijn ook allerlei programma's voor. Nogmaals, volgens mij is alles kortgeleden heel uitgebreid opgeschreven in een bijlage bij een brief rondom schuld. We kunnen er misschien tijdens de begrotingsbehandeling op terugkomen.

De heer **Ergin** (DENK):
De voorstellen die de minister nu doet, over het jeugdloon et cetera, bespreken we al een tijdje in de Kamer. We weten nu echter al dat het onvoldoende is. We weten dat het studenten onvoldoende gaat helpen om de maand door te komen en hun rekeningen te kunnen betalen. Ik wil van de minister van Sociale Zaken weten wat we extra gaan doen voor de mensen die het moeilijk hebben. We hebben het vandaag over studenten en morgen gaat het weer over een andere groep. Ik wil weten wat deze minister extra gaat doen om al die mensen in het land te helpen.

Minister **Vijlbrief**:
Ik ga nu dan toch weer terug naar die studenten en jongeren. We kunnen hier namelijk een heel debat gaan voeren over alles wat we extra gaan doen, maar dat gaan we tijdens de begroting ongetwijfeld doen. Ik wijs op het noodfonds en allerlei andere dingen voor energie die we gaan doen, maar daar moeten we het tijdens de begroting over hebben. Laat ik de boodschap van de heer Ergin over jongeren serieus meenemen. Ik heb beloofd dat ik, samen met de minister van OCW, gesprekken aan zal gaan over een aantal problemen en wat onderwijsinstellingen op dat vlak kunnen doen. Laat ik dat in dat gesprek meenemen en kijken wat er nog gericht kan gebeuren voor jongeren en studenten.

De **voorzitter**:
Ik dank de minister nu wel voor zijn beantwoording en aanwezigheid in de Kamer.

Vragen Huidekooper

Vragen van het lid Huidekooper aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over **het bericht "Lijst met risicovolle pfas-vervuilingen vol fouten: 'Aanpak overheid deugt niet'"**.

De **voorzitter**:
Ik geef het woord aan de heer Huidekooper voor zijn mondelinge vraag namens de fractie van D66 aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat. Ik heet haar van harte welkom in de Tweede Kamer. Meneer Huidekooper, u heeft het woord.

De heer **Huidekooper** (D66):
Voorzitter, hartelijk dank. Pfas is een groot probleem in Nederland. Niet alleen heeft zeven op de tien Nederlanders te veel pfas in het bloed, maar ook zijn duizenden locaties op dit moment zodanig vervuild geraakt met deze niet-afbreekbare chemicaliën dat ze eerst grondig moeten worden schoongemaakt voordat ze weer kunnen worden gebruikt. Dat is keihard nodig om te voorkomen dat pfas in ons drinken, eten en uiteindelijk in ons lichaam belandt, met ziekte tot gevolg. Het lijkt mij helder dat dit vraagt om een duidelijk overzicht van waar deze vervuilde locaties zich bevinden. Maar wat lazen we vanochtend bij de NOS? De lijst met risicovolle pfas-locaties rammelt aan alle kanten. Van de 57 plekken die een onaanvaardbaar risico zouden vormen voor mens en

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

milieu blijkt bijna de helft onterecht op de lijst te staan. Tegelijkertijd ontbreken juist belangrijke locaties zoals Schiphol, een bekende grootvervuiler, en valt de volledige provincie Groningen buiten de lijst, omdat de gegevens — en ik onderstreep dit — niet in het juiste format zijn aangeleverd. Daarom heb ik de volgende vragen aan de staatssecretaris. Hoe heeft dit proces zo kunnen ontsporen? Wat is op dit moment de status van de lijst, nu deze vol met fouten blijkt te zitten?

De **voorzitter**:
Het woord is aan de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Bertram**:
Voorzitter. Mijn voorganger heeft vorig jaar zomer afgesproken dat het Rijk meer regie zou nemen als het gaat om het inventariseren en zorgen dat de locaties in beeld zouden komen. Dat is ook gebeurd. Dat betekent dat, een beetje zoals het model was met bodemonderzoek, de provincies de regiehouder zijn, samen met 29 grote gemeenten. Dat betekent dat deze in een tamelijk hecht verband bezig zijn om die locaties te ontdekken, gezamenlijk kennis uit te wisselen en ervoor te zorgen dat dit op een goede manier gebeurt. Ik ben het er uiteraard mee eens dat cijfers moeten kloppen en dat dit op een goede manier moet gebeuren, zodat medeoverheden ook weten wat ze moeten doen.

De heer **Huidekooper** (D66):
Dank voor het antwoord, maar dit gaat natuurlijk meer over het proces. Als kinderen buiten lekker door de plassen aan het stampen zijn of in de modder liggen te rollen, wil je weten of er schadelijke pfas in de grond zit. Op dit moment weet niemand waar hij aan toe is. Kijk ook naar de reactie van de lokale overheden zelf. De provincie Zuid-Holland zegt dat definities niet duidelijk zijn. Groningen valt af door het verkeerde format. Nijmegen kreeg de vraag om mogelijk risicovolle locaties aan te leveren. Ik concludeer dan: iedereen doet maar wat. Dat laat zien dat er regie vanuit Den Haag nodig is. Daarom heb ik toch de vraag hoe de staatssecretaris ervoor gaat zorgen dat deze lijst niet alleen kloppend wordt, maar ook compleet. Kan er, net zoals bij bijvoorbeeld netcongestie, niet gewoon een kaart komen waarop burgers kunnen zien waar de grond vervuild is en waar niet, zodat ze hun kinderen onbezorgd buiten kunnen laten spelen?

Staatssecretaris **Bertram**:
Ik heb natuurlijk heel snel ook de resultaten van het NOS-onderzoek gezien. Ik heb het volgende in ieder geval intern op het ministerie afgesproken. Volgende week heb ik een bestuurlijk overleg met alle overheden. De overheden hebben in ieder geval onlangs nog, in september, in een grote sessie gewisseld dat ze de structuur die nu bestaat goed vinden en dat ze ook de kennis goed vinden. Ik wil vooral het volgende achterhalen en bekendmaken voor het commissiedebat van 10 december. Ik wil in ieder geval zelf langs het NOS-onderzoek gaan. Ik wil zien welke lijst naar buiten is gegaan. Dat heb ik via het Woo-onderzoek naar buiten moeten brengen. Ik wil dat ook samen met de medeoverheden doen, omdat zij uiteindelijk verantwoordelijk zijn voor het aanwijzen van de locaties op basis van de Omgevingswet. Daar moet ik natuurlijk de juiste balans in zien te vinden. Maar ten eerste moet de lijst kloppen. Dat is dus het eerste wat ik voor het commissiedebat ga doen. Dat laat ik de Kamer ook weten. Ik wil dat ook met bestuurlijk Nederland bespreken, volgende week al in het bestuurlijk overleg. Ik wil er dan langzamerhand naartoe dat we voor het commissiedebat in ieder geval van mijn kant scherp hebben hoe je naar die lijst moet kijken.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Huidekooper** (D66):
Dank. Ik snap dat de staatssecretaris het onderzoek goed wil wegen. Toch wil ik haar tot enige urgentie manen, want wij willen Zuid-Europese praktijken voorkomen waarin je uiteindelijk alleen nog maar drinkwater in de supermarkt kunt kopen omdat het drinkwater te veel vervuild is. Om dat te kunnen aanpakken, moeten we de vervuilde locaties aanpakken, juist voordat we straks een nog grotere rekening gepresenteerd krijgen om het pfas weer uit ons drinkwater te filteren. De staatssecretaris weet dat daarvoor wat D66 betreft een nationaal coördinator pfas nodig is, dus iemand die de opdracht krijgt om samen met gemeenten en provincies tot zo'n volledig kloppend en transparant overzicht te komen van alle locaties in Nederland met onaanvaardbare pfas-vervuiling. Ik vraag de staatssecretaris dan ook of zij in de brief die zij voor het debat van 10 december gaat sturen, ook met een plan kan komen voor hoe zij de regie gaat nemen om samen met de provincies tot een lijst te komen die transparant, volledig en compleet is, en of zij daarbij nadrukkelijk de optie van een nationaal coördinator pfas wil meenemen. Ook het Expertisecentrum PFAS zegt: ministerie, neem de leiding.

Staatssecretaris **Bertram**:
Dat wil ik graag toezeggen, want ik vind dit zo belangrijk. Cijfers moeten kloppen. Mensen moeten weten waar ze aan toe zijn. Overheden moeten weten waar ze aan toe zijn. Tegelijkertijd is het stelsel dat we hebben opgetuigd een stelsel van medeoverheden die uiteindelijk ook het beste de eigen situatie kunnen overzien. In die brief wil ik mij in ieder geval zelf een oordeel vormen over wat het onderzoek van de NOS heeft opgeleverd. Als het is misgegaan, wil ik ook zien waar het dan is misgegaan. Ik ben zeker niet te beroerd om als dat nodig is in te grijpen in de manier waarop wij pfas op dit moment aanpakken, maar dan wil ik wel eerst ook met de medeoverheden hebben gesproken over wat dan het beste werkt. Ik heb de heer Huidekooper ook beloofd dat ik voor het volgende overleg, op 10 december, in de brief uitsluitsel geef.

De heer **Huidekooper** (D66):
Dank. Daar ben ik dan blij mee. Ik hoop dat de staatssecretaris en ik samen deze urgentie zien en dat we in ieder geval alle zorgen kunnen wegnemen die leven bij burgers in dit land over of grond vervuild is en of ze hun kinderen daar veilig buiten kunnen laten spelen. Het duurt nog wel even voordat we alle locaties hebben aangepakt, maar laten we er in de tussentijd voor zorgen dat burgers weten waar ze aan toe zijn.

Staatssecretaris **Bertram**:
Wij zitten geheel en al op hetzelfde level. Ik vind dat namelijk ook heel belangrijk. Ik ben pas gerust als ik in ieder geval zelf dat NOS-onderzoek heb kunnen bekijken en dat heb kunnen vergelijken met de lijst die naar buiten is gegaan.

De heer **Bikkers** (VVD):
Er wordt terecht gesproken over sanering van met pfas vervuilde grond. Tegelijkertijd is die lijst ook maar een lijst zonder handelingsperspectief. Ik kan me voorstellen dat onze inwoners zich zorgen maken wanneer er vervuilde grond in hun buurt op een lijst staat, terwijl die lijst ook nog eens niet blijkt te kloppen en er geen handelingsperspectief aan gekoppeld wordt. Ik zou de staatssecretaris willen vragen of zij bereid is om in diezelfde brief ook het handelingsperspectief mee te nemen en aan te geven op welke wijze zij de medeoverheden aanspoort om hierover op een goede manier te communiceren, zodat onnodige onrust wordt voorkomen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Staatssecretaris **Bertram**:
Zeker. Eerlijk gezegd is dat ook de reden waarom ik zo voorzichtig ben geweest met het naar buiten brengen van gegevens. Iedereen weet maar al te goed wat er gebeurt als cijfers uiteindelijk niet kloppen en mensen denken: hier staat een gebied waar ik niet van wist. Ik vind het daarom superbelangrijk dat ik dit samen met de medeoverheden doe, want uiteindelijk wordt daar bepaald welke locaties in beeld moeten komen, of er deskresearch moet plaatsvinden of dat uiteindelijk de schop de grond in moet om de bodem te bekijken. Vervolgens wordt bekeken wat je eraan moet doen. Ik zal daar heel graag aandacht aan besteden. Ik zal ook in overleg met de medeoverheden nog een keer heel goed kijken of dat handelingsperspectief voor hen voldoende is om hiermee actief aan de slag te gaan.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Het zou echt heel erg pijnlijk zijn als deze lijst op deze manier totaal niet klopt, zeker bij zo'n dossier als pfas. Wij hebben juist vaak opgeroepen tot centrale regie. Wat mij betreft staat hier de coördinator: de staatssecretaris. Wij zien veel meer in het opbouwen van de kennis bij de omgevingsdiensten om ervoor te zorgen dat zij ook echt klaar zijn voor die taak. In dat kader zou ik van de staatssecretaris willen weten of zij het met mij eens is dat we moeten inzetten op het Expertisecentrum PFAS, waar ik ook eerder in het commissiedebat aandacht voor heb gevraagd, om daar veel meer kennis uit te laten wisselen, zodat dit niet op allerlei plekken op allemaal verschillende manieren gebeurt.

Staatssecretaris **Bertram**:
Dat ben ik met u eens. Het is ook niet voor niets dat kennis en innovatie een apart programma is. Daar kunnen overheden ook een aanvraag bij doen. Ze kunnen daar informatie vandaan halen. Ik denk dat het heel belangrijk is dat overheden ook weten wat ze moeten doen, juist vanwege het handelingsperspectief waar net op gewezen werd.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):
Ik wil voorkomen dat de staatssecretaris zich als chef aanpak pfas verschuilt achter een stelsel, achter lokale overheden. Na bijna zeven jaar wachten hebben we nog steeds niet duidelijk in beeld waar de grootste vervuiling zit en hoe we die gaan aanpakken. Dan moet je na zeven jaar de conclusie trekken dat je als chef pfas, zeg ik even richting de staatssecretaris, via de voorzitter, de touwtjes in handen moet nemen en er op zijn minst voor moet zorgen dat dat in beeld komt. Mijn vraag aan de staatssecretaris is of zij bereid is om er op korte termijn, binnen drie maanden, voor te zorgen dat er een betrouwbare lijst is met de meest zorgwekkende vervuilde plekken, en daarbij ook aan te geven hoe die worden aangepakt en wie dat uiteindelijk gaat betalen.

Staatssecretaris **Bertram**:
Zoals ik net heb toegezegd, ben ik zeker van plan om in de brief die ik voor het debat van 10 december naar uw Kamer stuur, nog eens inzichtelijk te maken hoe wij het systeem met de medeoverheden in elkaar hebben gezet. Dat is niet om me erachter te verschuilen, maar als je wethouder of gedeputeerde bent, is het belangrijk dat jij degene bent die handelingsbevoegdheid heeft, maar ook over de middelen beschikt om hiermee daadwerkelijk aan de gang te gaan. Wat ik in eerste instantie vooral wil bekijken, is het volgende. Er is een lijst naar buiten gegaan. Die is ook geverifieerd bij de medeoverheden. Blijkbaar heeft de NOS in ieder geval de conclusie getrokken dat er fouten in die lijst zitten. Ik ga me er dus eerst samen met de medeoverheden van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

vergewissen hoe dat heeft kunnen ontstaan. Dat hoort u ook van mij. Dat kan verschillende kanten op gaan, maar ik wil het gewoon eerst feitelijk weten. Daarbij zal ik in die brief opnieuw aandacht besteden aan de handelingsmogelijkheden van overheden. Ik zal u ook laten zien wat er in de loop van de tijd al gebeurd is, niet om me erachter te verschuilen, maar ik denk dat het belangrijk is om dat te doen. Ik heb ook in mijn eerdere antwoorden gezegd dat ik echt niet te beroerd ben om iets in een stelsel te veranderen, maar dan moet wel duidelijk zijn waar het probleem zit. Dat moet ik samen met de medeoverheden doen.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):
Het zou fijn zijn als de staatssecretaris dan in de brief van december schetst op welke termijn dat allemaal gaat gebeuren. Ik zei: er moet binnen drie maanden een werkbare, complete lijst van die meest vervuilende plekken zijn. Mijn oproep gaat over het volgende. De staatssecretaris is eigenlijk relatief nieuw. Ik waardeer haar inzet. Tegelijkertijd ben ik al bijna vier jaar Kamerlid en hoor ik dit verhaal de hele tijd van bewindspersonen: "We zijn ermee bezig. Het komt wel goed. Het werkt wel. We vinden het echt heel belangrijk." Uiteindelijk hebben we de basis niet eens op orde. Ik wil dus graag voor december duidelijkheid over hoe dit wordt aangepakt. Ik wil een betrouwbare lijst. Tot slot wil ik ook dit jaar nog echte maatregelen om die pfas-kraan dicht te draaien. Ik hoor dus ook nog graag over een verbod of over andere maatregelen.

Staatssecretaris **Bertram**:
Volgens mij heb ik inderdaad … Ik wil het nog een keer bevestigen, want ik vind het zelf ook belangrijk: die lijst moet op orde zijn. Dat is het eerste. Op basis daarvan kun je stappen gaan zetten. Ik wil dat met de medeoverheden doen, want die hebben een bevoegdheid in het stelsel. Volgens mij moeten we dat ook vooral bij wethouders en gedeputeerden laten. Dat is belangrijk, want die hebben een eigen bevoegdheid en eigen kennis. Uiteindelijk ben ik er verantwoordelijk voor dat als dat soort locaties naar buiten worden gebracht, je een lijst hebt die klopt en dat je op basis daarvan ook acties in gang kunt zetten. Ik ben ervan overtuigd dat het belangrijk is dat we dit doen. Op basis van wat ik nu in ieder geval aan informatie heb gekregen, ben ik er ook van overtuigd dat de medeoverheden dit stelsel, waarin ze nu in die regiefunctie zitten, waarderen en dat het helpt om lokaal en provinciaal actief te zijn.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik ben op zoek naar een beetje nuchter gezond verstand. Twintig jaar geleden zijn we doodsbang gemaakt voor CO_2. Amersfoort zou aan zee liggen. Inmiddels weten we dat dat wel meevalt. Nu worden we weer doodsbang gemaakt voor pfas. Kan de staatssecretaris bevestigen dat de meeste Nederlanders pfas in hun systeem hebben, dat lage hoeveelheden geen probleem zijn en dat het in zijn algemeenheid goed is voor jonge kinderen om lekker in plassen te spelen?

Staatssecretaris **Bertram**:
Dat laatste zeker. Ik denk dat het sowieso altijd goed is voor kleine kinderen om buiten te zijn. Ik weet dat je het probleem niet groter moet maken dan nodig is. Tegelijkertijd hebben we wel in het programma van het kabinet gezegd dat we in Europa de restrictie op pfas gaan bevorderen. Dat is precies ook de lijn die ik volg. Vervolgens ga ik met de medeoverheden aan de slag via het stelsel dat we hebben uitgezet.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Ik dank de staatssecretaris voor haar aanwezigheid in de Tweede Kamer en voor de beantwoording van de gestelde vragen. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van dit mondelinge vragenuur. Ik schors tot 15.00 uur. Dan gaan we over tot een beëdiging. Daarna gaan we stemmen.

De vergadering wordt van 14.48 uur tot 15.01 uur geschorst.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.